

הכנה וסדר היום המבואר לחודש אלול הבעל"ט

פסקי הלכות והתעוררות לפי סדר היום,
לעורר רגשי הלב בהתעוררות קודם כל
פעולה שנפעל בימים הקדושים הללו.

קורא ולומד יקר! כדי להפיק את התועלת הרצויה
בדאי ללמוד קונטרס זה כמה פעמים, וכן קודם
כל פעולה ומצוה, ולעורר רגשי הלב והנפש בראוי,

תוכן העניינים

- פרק א' - שבת מברכין א-ל-ו-ל 3
- פרק ב' - ערב ראש חודש אלול (כ"ט אב) 4
- פרק ג' - יום ל' אב (א' דראש חודש אלול) 5
- פרק ד' - יום א' אלול (ב' דראש חודש) 5
- פרק ה' - יום ב' אלול (למחרת ראש חודש) 8
- פרק ו' - "עוצם קדושת ימי ה-אלול האלו ומטרתם" 10
- פרק ז' - סדר התנהגות בימי האלול הקדושים בפרטי פרטי העבודה.. 13
- 13.....[א] בין אדם למקום.....
- 17.....[ב] בין אדם לחבירו.....
- 19.....[ג] בין אדם לעצמו.....
- פרק ח' - רוממות ימי הסליחות הקדושים 21
- פרק ט' - זמן בקשת סליחות והחייבים בה..... 23
- פרק י' - הכנה דרבה לסליחות..... 25
- פרק יא - דיני אמירת י"ג מידות / וידוי והמסתעף בסדר הסליחות.... 27
- פרק יב - דיני שליח הציבור (סליחות)..... 31

פרק א'

שבת מברכין א-ל-ו-ל יי

הפטרה:

א] **אם חל ראש חדש אלול ביום ראשון:** אין מפטירין 'מחר חודש', אלא קורין בהפטרת השבוע 'עניה סוערה' (רמ"א - תכה/ב), **והטעם:** לפי שאין בהפטרת - מחר חודש - שום הזכרה מענין נחמה (אלף למטה - תקפ"א/ד).

~ **טעו וקראו הפטרת 'מחר חודש':** אם עדיין לא ברכו את הברכות, יקראו גם הפטרת 'עניה סוערה', ואם כבר ברכו, יקראו 'עניה סוערה' בלא ברכה (אלף למטה - שם/ה).
ברכת החודש:

ב] **הכנה לברכת החודש:** כתב הגר"י סלאנטר: מלפנים בישראל כל איש אחזו פלצות מקול הקורא קדש א-ל-ול, החרדה הלזו נשאת פריה להתקרב לעבודתו יתברך שמו כל איש לפי ערכו (אור ישראל / יד).

[מסופר על מרן הס"ק בעל החפץ חיים: דכשהתחיל החזן לומר המילים "ראש חדש אלול יהיה ביום..." הודעו ויירתע כל גופו והתפרץ בבכי גדול עד שאימה ופחד נפל על כל קהל המתפללים (ס' תולדות החפץ חיים (מבנו) עמוד קח). וכן מסופר על הגר"י בלאזער. כשהי' קורא **"א-ל-ול"** רבתה הבכיה בביהכ"נ ואפילו בעזרת הנשים עד שהיו צריכים להביא מים להחיות נפשם שכל כמה מהמתפללים שהתעלפו... ולאחר מוסף הי' פותח את ארון הקודש כשהוא אחזו רעדה ואומר בקול מרטיט לבבות **"רבונו של עולם אנחנו מקבלים על עצמנו את ה-אלול הקדוש"**, והתעלף... וכן מסופר על החוזה מלובלין שבעת שבירך את החודש אלול 'גם הקירות בכר'. ור' עוד בס' דרכי חיים ושלח. (להאדמו"ר ממונטקאטש) בשעה שאמר 'ראש חודש אלול וגו'. חיל כיולדה אחז לכל השומעים...]

ג] **בברכת "יחדשהו":** באמירת יחדשהו היה מוסיף אחר תיבת - ולרפואה שלימה, ואומר בקול בוכים: **"ולתשובה שלימה** ולגאולה קרובה ונאמר אמין, ואם אבן הוא נימוח ופשפש במעשיו (דרכי חיים"ה ת"ל / תרפז). ויש כמה קהילות שנוהגין כן (ר' יורח השמש להגר"ש דבליצקי עמוד כו / אות לב).

תפילת מוסף:

ד] **כוונת התפילה:** מתוך התעוררות כראוי

[ספרו תלמידי הגר"י סלאנטר שתפילת מוסף שלו בשבת מברכין חודש אלול, אחרי שקול הקורא קודש אלול זיעזע אותו, היתה כבר תפילה של אלול, הרגישו את ההבדל בתפילת המוסף לבין תפילת השחרית שקדמה לה (ספר המכתבים עמוד פט בהגהה)].

פרק ב

ערב ראש חודש אלול (כ"ט אב) ☾

שחרית:

א] תענית: נהגו רבים להתענות ביום זה כדי להכין את הלב לתשובה (מטה אפרים - תקפא/ג) **- וכשחל ראש חודש אלול להיות בשבת:** יש מקדימין להתענות ביום חמישי שלפניו, וקצת אנשי מעשה אין נוהגים כן (שם) ומנהגנו להקדים ולהתענות ביום ה' שלפניו (אלף המגן שם/ז).

- ובדורינו דור חלש: לענין תענית - ראה לקמן פרק ז' (חלק [ג] סעיף ד. ד"ה תענית דיבור).

ב] טבילה: מנהג ותיקין לטבול ערב ראש חודש (כף החיים להגרו"ף - לב, הו"ד בכף החיים להגרי"ח - תיז/ג) וכל שכן בערב ראש חודש א-ל-ו-ל.

מנחה:

ג] סדר יו"כ קטן: אף במקומות שאין נוהגים לומר בכל ערב ראש חדש 'סדר יו"כ קטן'. מכל מקום בערב ראש חדש א-ל-ו-ל, נוהגים לעשות סדר יום כיפור קטן (מט"א - שם), כי שגבה מאוד ה-יום כיפור קטן של ער"ח אלול, מער"ח של כל השנה, אשר כל אדם צריך לעורר עצמו לתשובה, וקל וחומר ליום כיפור קטן זה שהוא סוף של כל השנה וימי הזמנה, זמן בית דין ממשמשין ובאין וכו' וכל אחד מ ישראל צריך לעשות חשבון הנפש לכל יבוא בבגדים מלוכלכים לפני המלך הקדוש (קצה המטה על מט"מ - שם/ט).

ד] צדקה: הירא את ה' ומצותיו חפץ מאוד יזהר ליתן צדקה בערב ראש חודש א-ל-ו-ל (מועד לכל חי - יא/א), ומה מאוד ראוי למי שאין בכוחו להתענות שלכל הפחות יפדה התענית בכספי צדקה (פשוט).

ה' **תשובה:** אף מי שאינו מתענה, מ"מ יראה לעשות תשובה ביום זה ולתקן את אשר עות בכל החודש. מאחר שהוא יום אחרון של החודש כמו ערב ראש השנה מכל השנה, ואז בודאי יהיה לו יום החדש זמן כפרה על כל תולדותיו (לשון משנ"ב - תיז/ד).
 - **הכנה לחדש א-ל-ו-ל הקדוש:** אם הדברים הנ"ל (סעיף ה') אמורים בכל ערב ראש חודש, קל וחומר וכל שכן בערב ראש חודש אלול, שיש להזהר לעשות תשובה ולתקן את אשר עות בכל חדשי השנה מאחר שהוא חודש אחרון של כל השנה, ואז בודאי יהיה לו חודש אלול זה, זמן כפרה על כל עוונותיו (פשוט).

פרק ג'

יום ל' אב (א' דראש חודש אלול) ☞

א' **חל יום א' דר"ח אלול בשבת:** מוציאין שני ספרי תורה. וקורין בא' פרשת השבוע. ובשני קורין למפטיר - 'וביום השבת' 'ובראשי חדשיכם' (שור"ע - תכ"ה/א).
 ~ **הפטרה:** קורין בשל שבת ראש חדש - 'השמים כסאי'. ואין מפטירין בשל פרשת השבוע - 'עניה סוערה' (רמ"א - שם שכן המנהג במדינות אלו), **והטעם:** לפי שבהפטרה זו יש בה תרתי, גם זכרון ראש חדש וגם נחמות ירושלים (לבוש - שם/ב. משנ"ב - שם/ו). ועוד לפי שהפטרת 'עניה סוערה' יש לה תשלומין בפרשת ראה (לבוש - שם).
 ~ **שכחו וקראו בהפטרת 'עניה סוערה':** אם עדיין לא ברכו ברכות שלאחריה, יאמרו גם כן 'השמים כסאי'. ואם נזכרו לאחר שברכו, יאמרו 'השמים כסאי' וגו' בלא ברכה (שערי אפרים שער ט"ז/כג. מט"א - שם/ה) ~ **אם נזכרו באמצע הברכות שלאחר ההפטרה:** יסיים המבקר את כל ברכות ההפטרה ואח"כ יאמרו 'השמים כסאי' בלא ברכה. (הגרח"ק שליט"א הר"ד באישי ישראל - לט / הערה קנה).

פרק ד'

יום א' אלול (ב' דראש חודש) ☞

תפילת שחרית:

א' **תקיעת שופר:** מתחילין לתקוע בשופר אחר תפילת שחרית (רמ"א - תקפא/א) כל חודש אלול [וזולת ערב ראש השנה שאין תוקעים בו (שור"ע - שם/ג)].

~ **שיעור התקיעה:** "תקיעה שברים תרועה תקיעה" (מט"א - שם/ז), ויש נוהגים לתקוע "תשר"ת תר"ת תש"ת" (מנקח"ס ור"ב סר"ס תקצ"ב). וכל א' ינהג כמנהג המקום.

~ **זמן התקיעה:** לאחר תפילת שחרית (רמ"א - שם/א), **ובני ספרד:** נוהגים לתקוע באמצע אמירת הסליחות כשאומרים י"ג מדות של רחמים, וכן בתוך קדיש קודם לתקבל.

[ב] **טעם תקיעת שופר:** [א] לפי שכשעלה משה למרום (בר"ח אלול) לקבל לוחות אחרונות, תקעו בשופר לאמור לישראל - משה עלה להר. שלא יטעו אחר ע"ז, והקב"ה נתעלה באותו שופר, שנאמר עלה אלוקים בתרועה (תהילים מז-ו), לכן התקינו חכמינו ז"ל שיהיו תוקעין בראש חודש אלול בכל שנה ושנה, וכל החודש כדי להזהיר את ישראל שיעשו תשובה (סור ריש - תקפ"א), [ב] וכן כדי לערבב את השטן (שם), [ג] מפני שקול השופר גורם להחריד את האדם שייפחד מהשי"ת ומהדר גאונו, שנאמר 'היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו?' (סור וב"י שם).

[ג] **התעוררות קודם התקיעה:** יעמוד באימה וביראה ורתת וזיע בשעת התקיעות ויתודה וישב אל ה' אלוקינו (לשון השל"ה הק' פת"א/ג), ומנהג אנשי מעשה שכשתוקעים בשופר מר"ח אלול, הופך פניו אל הקיר וקורא אל ה' בקול בכי ויללה ואומר: **חנני חנני ה' וכו'** (קב הישר פמ"ח) בזכרו כי קול השופר מזמינו לדין לאמר: **כי בעוד שלושים יום ישא את ראשו במשקל אם להשיבו אל כסאו או למסור לשר הטבחים ח"ו** (שם).

[ד] **כוונת התקיעות:** לשוב בתשובה שלימה. ועל דרך משל אמרו כי הנה דרך החולי הגוף: שבתחילה האדם בריא בגופו ואח"כ נחלה ומתייסר מתוך צער ונאנח על כאביו. וכשנחלה מאוד מאוד הוא בא אל המיתה רח"ל, כן בחולי הנפש. דהאלוקים עשה את האדם ישר. וכשחוטא קצת נשמתו נאנחה מרוב כאב, וכשמגביר בחטאיו רח"ל הוא בא אל המיתה - מיתה רוחנית רח"ל, וכדכתיב 'הכרת תכרת הנפש ההיא', ולאור זה באים אלו התקיעות לרמז לאדם:

~ **תקיעה ראשונה:** הוא קול פשוט וישר [לרמו לאדם על שמתחילה היה טוב וישר קודם שחטא].

~ **שברים:** הוא קול של אנחה מתוך כאב [לרמו לאדם על חטאיו שנחלה בהם בחולי הנפש].

~ **תרועה:** שהוא קול בכי ויללה [לרמו לאדם על חטאיו העצומים עד שמצבו הרוחני הוא קריטי רח"ל].

~ **תקיעה אחרונה:** הוא קול פשוט וישר [לאחר ששב בתשובה חוזר להיות טוב וישר בקודם החטא].

ועל זה צריך האדם להיות נאנח ומיילל בבכיה רבה, פלגי מים ירדו עיניו ויחזור אל השי"ת, הרוצה בתשובת השבים אליו (כ"ז ע"פ השל"ה הק' פת"א/ג).

ה' **"לדוד ה' אורי וישעי":** נוהגים להוסיף ולומר מזמור כ"ז שבתהילים 'לדוד ה' אורי וישעי' בכל יום (משנ"ב - תקפ"ב).

~ **זמן אמירתו:** לנוסח אשכנז: שחרית וערבית, לנוסח ספרד: שחרית ומנחה.

~ **טעם אמירתו:** ע"פ המדרש שוחר טוב (תהילים - שם) 'אורי' - זה ראש השנה, 'וישעי' - זה יום הכיפורים (אלמ"ט - שם/ו).

~ **סגולת אמירתו:** אמירת מזמור זה בכל יום שבחודש אלול היא סגולה נפלאה לזכות בדין (ס"ר סנסן נחמד להחיד"א), **וצריך להזהר מאוד** לומר מזמור זה ערב ובוקר מידי יום ביומו מר"ח אלול עד אחר שמחת תורה **ומובטח שיוציא ימיו ושנותיו בטוב ויערב לו ויכניע על ידי זה כל מקטרגים** (ס' שם טוב קטן).

~ **אופן אמירתו:** בנחת [ובמתן] ובכוונה שלימה ולא כמצות אנשים מלומדה (קצה המטה על המט"מ - תקפ"א/טו).

~ **חיזוק בבטחון בה' שנזכה בדין:** הנה חכמינו ז"ל קבעו לנו שני סדרי מוסר קצרים לימי האלול והמסתעף, חמש דקות בבוקר וחמש דקות בערב, לומר פרק תהילים! ולכשנשבונן אילו היו נותנים לנו לבחור איזה מפרקי התהילים מתאים לומר בחודש זה? היינו ממליצים אולי על פרק קיט (אות ס') - "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי, או שמא פרק נ"א "הרב כבסני מעווני ומחטאתי טהרני" - "כי פשעי אני אדע וחטאתי לנגדי תמיד" - "לך לבדך חטאתי" וגו'. אך לא. חז"ל קבעו פרק המחזק את מידת הבטחון "אורי וישעי ממי אירע... מעוז חיי ממי אפחד... לא אירע לבי... בזאת אני בוטח... וה' יאספני... קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך... ללמדנו שרק ע"י הבטחון הגמור בה' יתברך נזכה בדין (ס' שדה אברהם לר"י מאור התלמוד - רחובות).

✎ **ביאור מדת הבטחון בימים אלו:** ראה לקמן פרק ז' חלק ג'. קחנו משם.

[ו] לימוד ס' תיקוני זוהר: יש אנשי מעשה שמתחילים היום (ראש חודש אלול) ללמוד [או לקרוא] בספר 'תיקוני זוהר' ומתכוונים לגמור כל הספר עד יום הכיפורים (אלף המגן - תקפ"א/יז).

~ גם מי שאינו מבין מכל מקום הלשון של הזהור הקדוש מסוגל מאוד לנשמה (שם ור' ספר ארחות רבינו ח"א עמוד רטז בשם בעל היש נוחליו).

[ז] התעוררות ביום זה: משנכנס א-ל-ו-ל עד מוצאי יום הכיפורים יהא ירא וחרד מאימת הדין (ספר היראה לרבינו זינה), ודרך רמז אמרו: 'אריה שאג מי לא יירא' (עמוס, ג-ח). ארי"ה ראשי תיבות אלול ראש השנה יום כיפורים הושענא רבא, שבימים אלו מי לא יירא מאימת הדין (שלה"ק פת"א/א בשם הקדמונים), ומה יחרד לב האוהב את עצמו ובני ביתו התלויים בו וכו' להיטיב דרכיו (אור ישראל להגרי"ס מכתב ז) לפי שהם ימי עבודה והכנעה ופחד ומורא מהשם [ית"ש] ויראה ממנו ומברח ומנוס אליו (לשון הרמב"ם בפ' המשניות - ר"ה פ"ד).

[הגר"י סלאנטער היה אומר: הנה העולם שואלים. וכי אלול הוא דוב מפחיד כל כך? (וואס אלול איז אַ דוב?) ואני אענה ואביא ראיה שא-ל-ו-ל יותר מפחיד מדוב: שהרי דוד המלך לא פחד מדוב ואדרכה הוא קרעו בפיו כמו שנאמר 'גם את הארי וגם את הדוב היכה עבדך' (שמואל א' - יז, לד). והוא עצמו אמר: סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי (תהילים קיט).

וכן מסופר על מרן החת"ס זצוק"ל שהיו פניו מוריקות מפחד ואימת הדין מתחילת חודש אלול עד אחרי הימים הנוראים, וכן סיפר הגרא"מ שך זצ"ל ששמע מזקני הדור הקודם שלמדו בוואלווין שהיה ידוע שם בישיבה שבחודש אלול כמעט ואי אפשר לדבר בלימוד עם ראש הישיבה 'בעל הבית הלוי' מחמת עוצם פחד הדין שהיה שרוי בו, וכן מסופר על הרב מבריסק (הגר"י) שאמר לבנו: "כאשר אני נזכר שבעוד שני שבועות יחל ראש השנה אין לי הנאה משום דבר בעולם" (ספר זכרון שמואל להגר"ש רוזובסקי עמוד תקעט).

וראה לקמן פרק ו' שגם הפחד הזה צריך להיות מתוך שמחה (א פריילכן פלוצט)

פרק ה'

יום ב' אלול (למחרת ראש חודש)

[א] סליחות לבני ספרד: בני ספרד נוהגים לקום היום באשמורת לומר סליחות בתחנונים וכן בכל יום מחודש אלול (כדיעת המחבר בשו"ע - תקפ"א).

~ דיני ומנהגי הסליחות: ראה לקמן (פרקים י, יא, יב)

[ב] **אמירת תהילים:** נוהגים לומר בכל יום לאחר ראש חודש אלול "עשרה מזמורי תהילים" כדי לגמור כל ספר תהילים שני פעמים קודם ראש השנה והוא עולה כמנין "כפ"ר". [מילת כפ"ר – בגמטריא = 300, ובכל ספר תהילים ישנם 150 פרקים. כך שכשמישימים ב' פעמים ספר תהילים הרי"ז עולה למנין 300 פרקים כמנין כפ"ר] (מט"א – תקפא.ח. משנ"ב – שם/ג).

[ג] **שים לב:** כיון שמתחילים לומר התהילים דווקא ביום שלאחר ר"ח (עי' פרמ"ג – שם/ב, ומט"א – שם/ח, ומשנ"ב – שם/א) נמצא חסר יום אחד. וצריך להשלים במשך הימים של חודש אלול (ואין להתחיל בר"ח לומר התהילים בלי היה"ר דמשמעות המט"א והפרמ"ג בתו"ד דיש להסמיק את היה"ר לתהילים ורק מטעם זה כתבו שלא לומר התהילים בר"ח משום שאין מבקשים סליחות בר"ח יערש).]

~ **ביה רצון שאומרים קודם תהילים:** אין לומר התיבות 'עד מלאת ימינו בהם שבעים שנה' (היעב"ץ בסידורו מט"א / משנ"ב – שם) משום שאין לתת קצבה לשנותיו. ושמא יזכה לאריכות ימיו ויגיע לגבורות ויותר (אלף למטה – שם/ז).

~ **אופן אמירתו:** צריך לומר התהילים במתון ובכוונה ולא לחטוף הפסוקים, וחס ושלום אם עושה כן הרי זה מנאץ (אלף המגן – שם/ז), וחוששני לו מחטאת במקום מצוה (פלא יועץ – ערך תהילים).

~ **מעלת אמירתו:** הרגיל בתהילים דוחה כל מיני פורעניות ופגעים רעים מעליו ובני ביתו ומשפחתו וכל בני דורו, ומגלגל עליו ועליהם כל מיני שפע ברכות טובות והצלחות ורחמים וחסדים (שם) וכן הוא סגולה לכפרת עוונותיו (יסוד ושוש העבודה שער י"א/פס"ו).

~ **ביה רצון שלאחר התהילים:** [א] אין לומר התיבות 'בהם שבעים שנה' (כנ"ל), [ב] אומרים: בזכות מזמורי תהילים שקראנו לפניך (משנ"ב שם), [ג] ומוסיפין לבקש בימים אלו: 'שנזכה לחיים טובים ארוכים ומתוקנים' (בן איש חי פר' נצבים / סכ"ג).

~ **קדיש לאחר אמירת התהילים:** אם יש עשרה בשעת אמירת תהילים, אומרים אח"כ קדיש יתום (מט"א – שם), ואין לך דבר להגין מפני המזיקים כאמירת קדיש על תהילים (אלף המגן – שם/ט), ואם אין עשרה בשעת אמירת תהילים וממתינים עד שיבוא א' להשלים למנין: יש לשייר מזמור אחד ויאמרוהו אחר שישלימו עשרה ויאמר קדיש (מט"א – שם).

פרק ו'

”עוצם קדושת ימי ה-אלול האלו ומטרתם”

ימי אהבה ורצון: באהבת הקב"ה את עמו ישראל, הרבה להטיב אותנו וצונו לשוב לפניו בכל עת שנחטא, ואף שהתשובה טובה בכל עת, מכל מקום **חודש אלול הוא מובחר ומוכן יותר שמקובל תשובתו משאר ימות השנה, לפי שימים אלו הם ימי רצון מעת שנבחרנו לעם...** וחייב אדם על כל פנים להכין את עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' בראש השנה, שלוש יום קודם בתשובה ותפילה, **ויתן כל ליבו רק בעבודת השם** (לשון החיי אדם - קלח/א).

דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב: ימי האלול הם ימי רחמים עצומים, וכבר רמזו לזה דורשי רשומות ד-אלול זה ראשי תיבות: **אני לדודי ודודי לי** (חיי אדם שם, משנ"ב - תקפ"א בהקדמתו) לרמז שבימים אלו הקב"ה קרוב אלינו ביותר וחביבות מיוחדת כדוד קרוב, ובספרים הק' נתנו משל למלך המהלך בשדה קודם הכנסו לארמון המלוכה, וכשהמלך בשדה גם אדם פשוט יכול לגשת אליו ולבקש משאלותיו, לא כן כשנכנס לביתו שבארמון, שוב אין יכולים ליכנס בקל וכו', **כך בימי האלול. המלך - מלכו של עולם יוצא לשדה ומתקרב אלינו באהבה. כאומר לנו: גש הנה! רק תבקש! וכל אחד יכול לגשת אפילו דל שבדלים, וליפול ולהתחנן לו.** לא כן בראש השנה הקב"ה חוזר כביכול לכסאו - כסא דין ומשפט. וכבר יותר קשה. אז כבר צריך פרוטקציה של זכויות ומעשים טובים. וזהו סוד אני לדודי ודודי לי - והיינו שבימי האלול הקב"ה מצוי וקרוב אלינו יותר מכל השנה כולה.

"הרועה בשושנים": ועיקר סגולת הימים האלו רמוזים בהמשך הפסוק 'אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים' - והם כח ההשפעה שבאה לנו על ידי ה-י"ג מידות של רחמים, וכידוע מה דא"י בגמ' (ראש השנה דף י"ז ע"ב) דאלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו: מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור ואמר לו [למשה]: כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם... ואמר ר' יהודה ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם עיי"ש. ומבואר מה רב כוחם של ה-י"ג מידות של רחמים. **ואם כי במשך כל השנה רק בזמן שמזכירים את ה"ג מידות זוכים להשפעתה, לא כן בימים של אלול - משך כל היום כולו - 24 שעות ביממה הקב"ה רועה אותנו בשושנים - שושנה**

יש לה י"ג עלים הרומזים ל"ג מידות של רחמים ולא זו בלבד, אלא שמגלים לנו חכמי הסוד עומק נוסף בעוצמתו, דבכלל הדברים מי שעושה תשובה ומתחרט על חטאיו מוחלין לו, אך עדיין נשאר רושם הפגם שפגם בחטאו, לא כן בימי האלול הקדושים שהקב"ה בכבודו ובעצמו רועה אותנו בי"ג המידות של רחמים. - הם המה רחמים עצומים אין סופיים, והשב בתשובה בימים אלו - הוא נטהר ונזדכך כל כך עד שגם הרושם הפנימי והשורשי נמחק כליל כליל, וכח זה של ה-י"ג מידות של רחמים המושפעים בחודש אלול אינם מתגלים משך כל השנה. זולת יום הכיפורים בשעת נעילה. יש לנו חודש שלם שכל רגע הוא עצום ונורא וכוחו ככח נעילה ביום הכיפורים. מבהיל! מרטיט! מחייב! (נ"ע מהרח"ו בשער רה"ק דף מ"ד ע"ב וליקרי"ת - דברים ועוד)

א פריילכן פ-ל-צ-ו-ת (פלצות מתוך שמחה): אחד מאלו שחוזרים מעורכי המלחמה, זהו האיש הירא ורך הלבב (דברים כח) ודעת רבי יוסי הגלילי: דהיינו מי שירא מעבירות שבידו (סוטה דף מד.) - הוא זה שאין לו ביטוח ואינו יכול לצאת למלחמה, וצ"ב והלא כל אחד הי' מברך את עצמו להיות 'ירא חטא', והלא לשבח ייאמר אדם כזה, וכן במלחמת יעקב עם עשוי איתא להדיא שפחד יעקב שמא יגרום החטא? ומטו משמיה דרבינו ירוחם ממיר שאמר דפסגת מעלתו של ירא חטא, הוא דווקא: "כשהוא ירא חטא מתוך שמחה", אבל זה הירא ורך הלבב - לבו שבור לרסיסים, זה אין לו ביטוח. יעקב אבינו הי' יָרָא, אבל מתוך שמחה. [הרב שך זצ"ל אמר: שמעולם לא ראה אדם שחם כמו רבי יחזקאל לעזישטיין, אתה מבין: רבי יחזקאל! שבחורים רעדו לעמוד על ידו מרוב פחד. הפחד שלו מלהכשל בעבירה הורגש לכל סובביו, אך הכל מתוך ש-מ-ח-ה!].

אין מקיימים את זה למעשה? על ידי פחד וביטחון בהש"ת! - ראה לקמן פרק ז' [חלק ג'] אותיות א-ב)

להקדים את התפילות הפרטיות קודם ראש השנה: סוד ענין חודש א-ל-ו-ל הוא: על פי הא דאיתא בגמ' (סנהדרין דף מ"ד ע"ב) 'לעולם יקדים אדם תפילה לצרה', והיינו שיקדים להתפלל קודם שיכנס לדין בראש השנה (נ"ע ס' צדקת הצדיק לר' צדוק הכהן / אות קס"ט). ונראה בביאור דבריו ע"פ מה דאי' בגמ' (שבת דף לא ע"א) 'לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר, ועיי"ש מה דאמרו משמיה דמר עוקבא שדרש עה"פ: 'כי יפול הנופל ממנו', דכשנופל - אזי - ממנו להביא ראיה, ופרש"י שם (ד"ה ממנו): מאחר שהוא נופל צריך למצוא ממנו וממעשיו ראיה לזכות עכ"ל, למדנו מכאן דתפילה אחת בכל לב ונפש, שמתפללין בחודש אלול ומבקשים

ומתחננים שנזכה לשנה טובה ברוחני ובגשמי, כל אחד בצרכיו ומצוקותיו הפרטיות, הרי זה עדיף מתפילה לאחר ראש השנה, ואפילו בעשרת ימי תשובה שכן תפילה לאחר ראש השנה, הרי זה לאחר שיחלה - לאחר שנכתב, שאז כבר צריך להביא זכויות, אבל זה שמקדים תפילה לצרה, הוא מקדים לבקש קודם שיחלה הוא נאחז בצפרניו השותתות דם ומבקש על נפשו ועל כל התלויים בו ומתחנן על זה קודם ראש השנה, בכוחו להשיג יותר ויותר.

[מסופר על אחד שפגש את א' ממקורבי הרב מבריסק זצוק"ל שעות ספורות קודם שנכנס ראש השנה. וביקש לשמוע ממנו איזה דבר חיווק קודם יום הדין הנורא, אותו ת"ח וצדיק חשב מעט. ופתח ואמר: "אלול זה ראשי תיבות אני לדודי ודודי לי" כלומר: אני עם הקב"ה, והקב"ה איתי! **נו. נשאר עדיין כמה שעות של א-ל-ו-ל בוא ננצל אותם... ופריך בבכיו... ע"ב (ס' שדה אברהם ל"י מאור התלמוד - רחובות). כל שעה, וכל דקה של אלל שווה הון, אפשר לבקש קודם שיחלה ח"ו, אחרי שכבר נכנסו בפנים כבר צריך פרוטקציה כזכויות וכו'.**]

הורדת דמעות בתפילה: ישפוך ליבו במים בימי חודש אלול האדירים ועשרת ימי תשובה אשר מלך במשפט יעמיד ארץ. צריך שבבכיו ובתחנונים יבואו וכו' שהרי אמרו 'מיום שחרב בית המקדש שערי תפילה ננעלו **שערי דמעה לא ננעלו** (ברכות דף לב ע"ב). ואמרו בזוהר הק' דכשיהודי מישאל בוכה **מיד הקב"ה מרחם עליו** (תק"ז תיקון יא). עוד אמרו חז"ל שכל הדמעות שאדם מוריד לשם שמים חשובין מאוד לפני הקב"ה **עד שסופרן ומניחן בבית גנזיו** (ע"כ מספר פלא יועץ ערך סליחות) וכל מי שבוכה בתפילתו **כוכבים ומזלות בוכים עמו ותפילתו נשמעת** (שליטי גיבורים פ"ד דברכות אות ה' בשם בהג"ה מר' משה מאיכרא).

~ **וטוב שירחץ פניו בדמעות עיניו:** דאיתא בספר ראשית חכמה (שער היראה פרק ט' אות ז') "כשהאדם חוטא, אזי התורה באה ורושמת החטא בפניו, וכל צבאות מעלה בראותם הרושם בפניו מקללים אותו. ובדילים ממנו כמנודה, כי רוח הטומאה שורה עליו על ידי העבירות שעשה, וכדי להעביר הרושם צריך שיבכה על עוונותיו שעשה, וירחץ בדמעות עיניו **וטוב להעביר הדמעות על מצחו כי במצח נכתמים** (אלף המגן - תר"ו).

פרק ז'

סדר התנהגות בימי האלול הקדושים בפרטי פרטי העבודה

[א] בין אדם למקום, [ב] בין אדם לחבירו, [ג] בין האדם לעצמו

וכל א' יקיש מהם לעצמו לפום דרגתו, וכדלהלן:

[א] בין אדם למקום:

[תכלית הימים הקדושים האלו, להתקרב אליו יתברך, בעמדו קרוב אלינו (כנ"ל) ולהראות רצוננו לראות את מלכנו. וכל חיזוק קטן שמתחזקים בימים אלו כוחו רב להמשיך חיינו הרוחניים והגשמיים (פשוט) ונפרט קצתם לפי סדר היום וכדלהלן:]

א) **טהרת הבוקר:** יש נוהגים לטבול עצמם בכל יום מחודש זה קודם תפילת שחרית (יסושה"ע שער י' פ"א) ו**טהרת הגוף גורם טהרת הנפש** ובפרט להטהר מטומאתו אם נטמא בשום דבר **כי טהור יקרא**. הקב"ה טהור ומשרתיו טהורים **והעובד את ה' בטהרה הנה שרכו כפולה ומכופלת** (פלא יועץ - ערך טהרה).

ב) **תפילה:** כבר נתבאר לעיל (פרק ו') בארוכה, גודל ועוצם סגולת הימים הללו לדרוש ולהתפלל ותמצית הדברים כדלהלן: [א] שבימים אלו הקב"ה כביכול קרוב אלינו עד מאד וכמלך היוצא אל השדה ואפילו קטן שבקטנים יכול לגשת אליו ולבקש משאלות לבו, [ב] וכן בחודש זה נפתחים שערי רחמים עצומים, וחמלה אין סופית מהקב"ה עלינו. וכל אחד בכל מקום ומצב שהוא יכול לפעול בתפילתו יותר מכל ימות השנה. [ג] וכן התפילות קודם ראש השנה הינם בגדר: תפילת אדם על עצמו קודם שיחלה, ואפשר להשיג שנה טובה בקלות מאשר לאחר שכבר נכנס לדין וצריך לזכויותיו. ולפ"ז כל מי שיש לו מעט שכל בקדקדו ינצל את הימים המסוגלים האלו לתפילה. וישפוך לבו כמים על כל השנה החדשה הבאה עלינו לטובה, הן ברוחני והן בגשמי. ויקוים בו: כל המתפלל קודם שיוצא לדרך (קודם שיוצא לשנה החדשה) **הקב"ה עושה לו חפציו** (ברכות יד-ע"א).

~ **בניה:** וצריך להרבות בבכי בזה החודש ולחפש כל הזכויות והראיות שימליצו טוב בעדו (קב הישר פרק מ"ח) וכן איתא בזוה"ק (פר' כי תצא) עה"פ 'ובכתה את אביה ואת אמה

ירח ימים' - דא אלול, והיינו שבחודש זה יש להרבות בבכיה בתפילה ובתשובה, [ראה עוד לעיל סוף פרק ר'].

ג) **להרבות בתורה:** "בלילות של חודש אלול ממעטין בשינה ומרבין בלימוד התורה" (ר' בן איש חי שנה א' פ' וישלח / א), וכבר פשט בכל תפוצות ישראל עם קדוש לעורך לבבם בחודש זה לתורה ולתעודה, **ולהתמיד בלימוד ביותר** (יסוד ושורש העבודה י' א), **ובפרט אם נכשל חס ושלום בביטול תורה משך השנה יש להורות לו שיעסוק בתורה בעסק גדול**, וכמו שאמרו חז"ל (ויקרא - רבה, כה/א): אם היה למוד לקרות דף אחד, יקרא שני דפים, לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים **אלמא יש כפרה ברוב לימוד** (ארוחות

צדיקים סוף שער כו).

[מסופר על החתם סופר שמנהגו ה' בחודש אלול לחזור ולשנן כל מה שלמד במשך השנה (ר' שו"ת חת"ס ח"א/כא). וכן מספרים על ר' ישראל סלאנטער ותלמידיו שבימים הקדושים הללו הוא לומדים 'שמונה עשרה שעות' בלי הפסק, - והנה כל העבודה של ראש השנה זה להבראות בריה חדשה, ובלי תורה אי אפשר ולכן עמדו וחזקו עצמם בלימוד התורה, ולמדו שעות ארוכות יותר מהרגלם, כדי שיעלה בידם להבראות בריה חדשה. **כל בן תורה צריך לדעת:** כי בלי תורה אין כלום! כל עמלו ויגיעו צריך להיות בתורה! ועי"ז יוכל להשיג שלימות התפילה בכוונה ותועלת מלימוד המוסר וקניית המידות טובות, כי הכל תלוי בעמלתו בתורה (קובץ שיחות להגר"מ ואנטוניגל - אלול / קנח)].

~ **נקודות לחיזוק בתורה:** (כל א' לפום דרגיה דיליה) (1) תחילת הסדר להזהר רבע שעה מדברים בטילים, (שאם הראשית טוב גם ההמשך יהיה טוב), (2) לקבל על עצמו שהוא לא מתחיל לשוח באמצע הלימוד (כשלושים בחברותא), (3) יכניס את עצמו למחייב כגון לסיים: מסכת / סדר במשניות / סוגיא, או יקח איזה חברותא מיוחדת לזמן פנוי וכיוצ"ב, (4) להשתדל יותר לחשוב בעת הלימוד כי רצונו בזה לעשות נחת רוח להקב"ה (תורה לשמה: - נפש החיים שער ד' פ"ז), (5) לחשוב בלימוד בעת הילוכו בדרך / בשעת האכילה / בשכבו על מטתו וכדו'. (6) להשביח את איכות הלימוד ביותר שקיעות ועיון מבלי עצלות המחשבה, (7) לקנוס את עצמו אם נכשל בביטול תורה (בקנס כספי הגון).

ד) **יראת שמים:** בימים נוראים אלו - 'נורא' מלשון 'מורא' (הגר"ש שבדרון) עלינו להתחזק ליראה מלפניו יתברך שמו, ועי"ז להתקרב אליו מעלה מעלה.

~ **לימוד ספרי מוסר:** 'בימים אלו הנוראים ראוי לאדם למעט בלימודים אחרים, וירבה בלימוד ספרי יראים לעורר ליבו אל התשובה' (יסושה"ע - שער י"סופ"ד), ובודאי מי שהוא חולה וצריך לרופא - דורש וחוקר הכל, על איזה מומחה שיכול לרפאות אותו

מחליו, ואם בחלי הגוף כך קל וחומר לחלי הנפש **שחוב גדול הוא על האדם לדרוש ולחקור בספרים לבקש לו איזה רפואה לחלאת עוונותיו** (שם), וכן פסק החיי אדם - הלכה למעשה וז"ל: **שהוא חוב גמור על האדם שילמד בכל יום בספר היראה אם מעט ואם הרבה ואפילו אם יתבטל מזה מלימוד פרק משניות או שאר לימוד, כי מֶה ה' אלוֹקֵינוּ שואל מעמך כי אם ליראה עכ"ל** (בכלל קמנ"א), וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים, ובחדש אלול היו מניחים קצת מסדרם, ללמוד גרסא ותחנונים (לשון הברכי יוסף - תקפ"א/ו),

[עצת הגר"י סלאנטער:] בחודש אלול ילמד בספר 'שערי תשובה' ויתעמק להתחזק בפרט אחד במאוד מאוד, לעזוב חטא זה בקבלה אמיתית עד שביום הכיפורים יבוא לבחינה של בעל תשובה אמיתי לענין זה בפרט, ואין ערוך לגודל מעלתה לטוב לו בזה ובבא עכ"ל.

(ה) לדקדק בהלכה כראוי: יש אנשי מעשה נוהגים שבחודש הזה מפשפשין בדקדוקי מצוה להיות בוחן ובודק תפילין ומזוזות שלהן, **וכל אשר ימצא שם בדק בשאר מצות, והוא מנהג טוב** (מטה אפרים - תקפ"א/ו).

~ בדיקת תפילין ומזוזות: בזמנינו אין נוהגין לבדוק התפילין שנעשו בהידור ללא סיבה מיוחדת (הליכות שלמה - תפילה ח"א, פ"ד/לו).

~ קידוש לבנה: יהיה זריז ביותר בחודש הזה בקידוש הלבנה שהיא מצוה עוברת (מס"א - שם/ו).

(ו) סדר הלילה (קדום השינה):

~ חשבון הנפש: חודש אלול הוא זמן תשובה לכל ויזהר לפשפש במעשיו וטוב וישר שבכל לילה קודם שישן יפשפש ויחפש בדרכיו ובמעשיו באותו יום ויתודה וישוּב, **וכן יעשה מר"ח אלול עד יום הכיפורים** והיה צריך לעשות כן כל ימיו ובכל לילה כמעשה הצדיקים ולפחות יעשה כן במ' ימים הנוראים הללו (לשון כף החיים - תקפ"א/כד),

[יסוד נורא למדנו מלשון הפרקי דר"א (הו"ד לעיל פ"ד/ב) ש' שמה שאנו תוקעים בשופר כל יום מחודש אלול הוא, לפי שבשעלה משה למרום, תקעו בשופר לומר לישראל שעלה משה למרום, כדי שלא יטעו אחר עבודה זרה ח"ו. **והקב"ה נתעלה באותו שופר** ע"כ. הרי לנו גודל ועוצם הנחת רוח להקב"ה גם כשעושים פעולה קטנה כתיקיעה בשופר בשביל להתחזק ביראת שמים ולא לטעות ח"ו - עד כדי כך שהקב"ה בכבודו ובעצמו נתעלה על ידי זה. אין לנו שכל להשיג בסוד המושג של "נתעלה הקב"ה", אך יש בו כדי להבין בשכלנו הקט שמדובר כאן בנחת רוח עצום

להשי"ת, כל חיוזק קטן שהאדם עושה ורוצה לעשות בחשבו חשבון נפשו, הרי הוא גורם עילוי בכיכול להקב"ה, ובזמן עצום זה של חשבון הנפש, שעה שבו אנו מראים להקב"ה שרצונינו לעשות רצונו עין לא ראתה כמה יקר וגדולה אנו גדלים לאלוקינו, ולפי"ז גם אם קשה לאדם לעשות כן, בכל יום יתן אל לבו לכה"פ כמה פעמים משך חודש זה לעמוד לפני ה' בלילה ולחשב חשבונו ובכך ינצל מהדין].

~ **תשובה:** לאחר שחישב עם קונוהו בחשבון נפשו כל מה שעשה ומה שלא עשה וכו' וכו' (כל אחד לפום דרגתו ונסיונותיו ותהלכותיו ואתגרי החיים שלפניו) 'תודה על חטאיו כדבר איש אל רעהו וישבו אל ה' בכל נפשו וליבו. (כ"ל בכה"ח שם) וכבר נתבאר דכח התשובה בחודש זה הוא כנעילה ביוה"כ.

~ **קריאת שמע שעל המטה:** יש להתחזק לקרות קר"ש בכוונה עצומה תוך רצון לקבל עול מלכות שמים, לבל יקויים מאמרם ז"ל (ברכות דף ח' ע"ב): 'אל תשבו במיטה ארמית' - זהו העולה על מטתו בלא קר"ש, שמטתו דומה למיטת גויה (עי' רש"י שם ד"ה בלא).

[סדר העבודה של חודש אלול / ראש השנה / יום הכיפורים - הוא: **השתדלות וסופה מתנה!** כל חודש אלול מתחזקים מאוד בכל מלאכת עבודת הבורא. והוא חלק ההשתדלות, אך ר"ה ויוה"כ זהו מתנה שבכיכול הקב"ה אומר: עד כאן אתה עשית! עכשיו תן לי לגמור! (משל לילד המבקש מאביו לעזור לו בבניית הסוכה, האב נותן לו פטיש ומסמרים. הוא עובד קשה, לאחר זמן האב מבקש לווי. תווי... תווי... נו אין לי זמן... אני רוצה לגמור! כך אנתנו עושים אלול... אלול... אח"כ מגיע ר"ה עש"ת ויוה"כ הקב"ה מוכר ומסחר. ונעשים לאנשים אחרים לגמרי...)] **ועתה אגלה באזן סוד גדול מסודות התורה** שבכל יום ויום מחדש ישנו ראש השנה קטן. והוא על פי מה שאומר אדונינו הגר"א זצוק"ל. **שבכל לילה הנשמה עולה למעלה והקב"ה נוטלה ומטהר ומזכך אותה מכל מיני לכלוך וטומאה, ומחזירה אותה נקיה לגמרי למחרת** - (וזהו שאנו מודים ומשבחים בכל בוקר "מודה אני... שהחורתי בי נשמותי בחמלה. רבה אמונתך! דמיה

ענין אמונה כאן? אלא הכוונה שהקב"ה מאמין בנו שאף שאנו חטאנו ביום זה, אולי למחר לא נחטא. וזהו השבח הגדול שאנו מודים רבש"ע: איזה נאמן אתה לנו, אתה נותן לנו נשמה חדשה ואנחנו מחזירים אותה מטופלת! אנחנו נותנים לך אותה מלוכלכת ואתה מחזיר לנו אותה מווכחת ומטוהרת). **הרי שמשך זמן השניה הוא זמן הראש השנה שבכל יום.** והיינו שבמשך היום כולו האדם משקיע את כל הכוחות ברוחניות - והוא "תחילתו השתדלות", אך - טהרת הלילה - הוא "סופה מתנה". והיינו דכמו שפסגת העבודה של ראש השנה - הוא: מלכויות - ובתוכם אמירת הפסוקים 'שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד' וכו' וכו' כלומר קבלת מלכות שמים (עי' ר"ה טו. אמרו לפני מלכויות). זאת אומרת להמליך את הקב"ה עלינו בתכלית. - ומי שנכנס לראש השנה בלי לקבל ע"ע עול מלכות שמים הוא הפסיד את כל הר"ה עש"ת ויוה"כ. כך בראש השנה הקטן שבכל לילה: מי שעולה על מטתו בלי אמירת קריאת שמע בכוונה לקבל על מלכות שמים - אינו זוכה לטהרת

הלילה. ומפסיד בזה שליש מהחיים שלו בשינה על מיטה של גויה בלי קר"ש בכוונה, בלי קדושת ה'. **ונסיים בלשון נורא שכתוב בכתבי האריז"ל:** לאחר שהוא כותב את כל ההזגות והכוונות של ראש השנה ויום הכיפורים הוא מסיים בזה"ל: "והרוצה להבין זאת יעוין מה שכתבתי ב-קריאת שמע שעל המטה, וכן המעיין בדברי קדשו על עומק הכוונות שבקר"ש שעל המטה יראה גם שם שמסיים - "והרוצה להבין היטב ענין קר"ש שעל המטה יעיין מש"כ בסוד ר"ה ויוה"כ" - **ומבואר מדבריו שטהרת השינה וטהרת ר"ה ויוה"כ עולים בקנה אחד - ובכל לילה ישנו מעין ר"ה ויוה"כ קטן - וזה תלוי בקבלת עול מלכות שמים - של קריאת - הקר"ש בכוונה כמו שצריך** (ע"כ תוכ"ד ששמעתי בשיחה קדושה מהגר"ש פינקוס זצוק"ל).

[ב] בין אדם לחברו:

[ביותר צריך להתחזק בימים אלו בדברים שבין אדם לחברו, הן מצד שהם דברים המעכבים את התשובה (מתנ"י סוף יומא), הן מצד שזה מעכב אותנו מלהתקרב אל ה' (וכידוע מהבן איש חי שכתב דהקב"ה אומר להאדם: "אם פלוגי לא אח שלך; אני לא אבא שלך!"). והן מצד שלימות נפשינו בעולמנו (דהאדם לא נברא אלא להעיל לאחרים - כן מרגלים בפומיה דהגר"ח מוולאזין) ונפרט ו' פרטים בזה כדלהלן:]

א) צדקה: "עוד יוסיף תיקון הנפש וחסאך בצדקה פרוק' ולהרבות בצדקה בכל מה דאפשר, גם בכל השנה הוא תיקון גדול מאוד, וביחוד בימים הנוראים האלו"

(יסושה"ע שער י' פ"ד).

ב) חסד: "חסד הוא עמוד העולם עד שנאמר (תהילים פט/ג) עולם חסד יבנה, וכו' וכללות החסד הוא שיעשה חסד בגופו ובממונו ובדבריו וכל איש אשר בכוהו לעשות יעשה (פלא יועץ - ערך חסד), **חסד בגופו:** כפשוטו לחפש הזדמנויות לעזור לזולת, לטרוח ולהזיע בשביל צרכי השני, **חסד בממונו:** גם אם לא חננו אלוקים ברוב כסף, יחפש לעשות חסד בחפציו ובכל ממונו להשאיל לאחרים כליו וכל כיוצ"ב עניני גמ"ח וכו', **חסד בדבריו:** פשוט להגיד מלה טובה לשני. לחפש הזדמנויות להחמיא ולתת הרגשה טובה, [כמה אנשים מסתובבים בתוכינו - בבית / בכולל / בישיבה / בעבודה] הזקוקים למילת עידוד, למילה טובה ופעמים שזה גובל בפיקוח נפש. ומה רב החובה להתחזק בזה - (ועקת הגר"מ קסלר שליט"א) וביחוד בימים אלו כמשנת", וגם כי ירבה כבוד ביתו זו אשתו, חסד הוא (פלא יועץ שם) וביותר יש ליתן לב לעשות חסד בביתו עם אשתו ובניו [כידוע שיותר קל לעשות חסד בחוץ שם 'אינם מצווים ועושים' מאשר בפנים הבית, שם חובה הוא מפני שהם תלויים בך ואתה תלוי וכו'].

ג) **להעביר על המידות:** מלבד חובת האדם בעולמו לזכך מלבוש נשמתו לעולם העליון - אלו המידות (כמובא מהגר"א), הרי הוא סגולה גדולה להנצל מיום הדין הגדול והנורא הבא עלינו בראש השנה, שכל המעביר על מידותיו **מעבירין לו על כל פשעיו** (ר"ה יז-ע"א) "סבילת העלבונות והחירופים ממרק עונות זדונות ופשעים, והוא מעולה מכל המלקויות וסיגופי תעניות שבעולם" (מורה באצבע להחיד"א סי' א' סק"י), כי הקב"ה נוהג מדה כנגד מדה, וכמו שהוא מוותר וסובל עלבוננו, כך הקב"ה מוותר וסובל חטאיו (מסילת ישרים פי"ט).

ד) **לרחם על הבריות:** "וזה פשוט כי הקב"ה מודד מדה כנגד מדה, ומי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא בדינו ירחמוהו וימחלו לו עוונותיו בחסד, ראה עתה מי הוא זה ואיזה הוא שיוכל לעמוד בדין. ודוד המלך אומר 'ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי', אמנם העושה חסד יקבל חסד **וככל שירבה לעשות כן ירבה לקבל** (מסילת ישרים פי"ט) כי עיקר מדת החסד שנמשך מאיתו ית"ש הוא מהחסד שעשה אדם למטה (ביאור הגר"א - רות א/א).

ה) **זיכוי הרבים:** בירושלמי איתא: עֲנִי בזכות תלמידי ענני (תענית פ"ב ה"ח), ולכן מוטב שיתפלל לפני העמוד תלמיד חכם שיש לו תלמידים יראי שמים (ארו"י סוף הל' תשעה באב), ומבואר דבזכות התלמידים יוכל הרב להוושע ותפילתו נשמעת (קוב' עיצות לזכות בדין), שכן חיילותיו של מלך מקבלים כל צרכיהם מבית המלוכה, וכן **מי ששייך לציבור מקבל עולם הזה לא על חשבון העולם הבא, וזהו משום שחייו הם לצורך גבוה**, וכעובר במעי אמו שמקבל כל הצטרכויותיו על חשבון אמו, כן האדם הכללי השייך לציבור שכל חייו הוא בבחינת עובר ירך אמו, שאין לו שום מציאות עצמית כלל (הגר"ר ירוחם ממיר הובא בס' מכתב מאלוהו ח"ד / עמוד רסט), **וכל יחיד ויחיד יכול להיות בבחינת "רבים צריכים לו"** על ידי שהוא מתחזק בתורה ביראה ובמידות טובות הרי הוא משפיע על כל רואיו וסובביו ובכך מזכה את הרבים (זכרון שמואל להגר"ש רובנסקי עמוד תקנ"ט) שרואים אותו כדמות לטובה, ונוהגים אחריו ונמצא מזכה את הרבים, מלבד שבעצם הליכותיו והנהגותיו מרבה כבוד שמים ומשפיע טובה על כל העולם (בבחינת כל העולם כולו ניזון בזכות חנינא בנין).

~ **פרטים למעשה:** 1) ללמוד בהתמדה ובקול רם בתוך החבורה / הישיבה / הכולל.
2) להפיץ חידושי תורה, 3) חסד עם הציבור - בהארת פנים לזולת, בנשיאה בעול עם הציבור וכנ"ל בסמוך (אות א.ב.ד.), 4) להוות דוגמא בהתנהגותו ובתהלוכותיו, והיו למידים ממנו ארחות חיים, 5) לפתוח גמ"ח של דברים שהציבור צריכים להם (אפילו

דברים קטנים ביותר).

(ו) **לברך את הזולת:** נוהגים בימים אלו (מ"ח אלול עד יו"ח) שכשכותב מכתב לחברו, רומז לו בתחילתו או בסופו שהוא מעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה, להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים (ליקוטי מהרי"ל, מט"א - תקפ"א/ט).

[ג] בין אדם לעצמו:

[בחלק זה נבוא לעיין הן בחלק הרגש הפנימי וההרגשה שצריך האדם להרגיש בימים אלו, והן בחלק שבירת גופו ורצונותיו ולהתעלות ולהתקדש בראוי: במחשבה. בדיבור. ובמעשה. טרם נכנס לבית המלך להמליכו ולהיות נידון לפניו כבני מרון].

(א) **הרגשת פחד וביטחון** אמרו חז"ל 'כל שנה שְׁקָשָׁה בתחילתה מתעשרת בסופה' (ר"ה טז ע"ב). שמתוך שישראל רשים לבם נשבר ומרחמין עליהן מן השמים (תוד"ה שרשה), ואע"ג שאנו **בטוחים** שנצא זכאים בדין מכל מקום צריך להיות ירא וחרד מאימת הדין, ועל ידי כן נִזְכָּר לזכות (משנ"ב - תקפ"ד/א), ומבואר דעצם זה שאנחנו מפחדים ומרגישים דלים ורשים, ויודעים: שלא מגיע לי שום דבר! אין לי שום סיכוי וזכות! - זה גופא מציל אותנו מן הדין.

✎ **איך מגיעים לזה:** על ידי התבוננות בשפל מצבנו הרוחני. ומיעוט ערכנו ביחס לטובות שהקב"ה מרעיף עלינו ומצפה מאיתנו, ואנו סמוכים ליום הדין הנורא בו יוקבע אם לחיים אם למות בין ברוחני בין בגשמי. ואין שום סיכוי שנצא זכאים בדין, ולא נותר לנו כי אם לברוח ולהסתיר בצל כנפיו של הקב"ה, ויכלשון הרמב"ם (בפי' המשניות ר"ה פ"ד): - שהם ימי עבודה והכנעה **ופחד ומורא מזהם ויראה ממנו ומברך ומנוס אליו** ותשובה ותחנונים עכ"ל. וכן מובא בפיוטים בזה"ל: **אלוקי אם עונוי גדול מנשוא וכו', אם לא אוחיל לרחמך מי יחוס עלי חוץ ממך, לכן אם תבקש לעונוי אברח אליך ואתכסה מחמתך בצלך** (פיוט כתר מלכות לר"ש אבן גבירול).

(ב) **ביטחון בהקב"ה:** מלבד החובה בזה תדיר ללא הפסק בכל זמן וענין, יש בזה גם סגולה גדולה לזכות בדין, והוא: לבטוח בה' בביטחון גמור. **והבוטח בה' חסד יסובבנהו** (תהילים לג-י) ואמרו חז"ל: אפילו רשע ובוטח בה' - חסד יסובבנהו (מדר - איכה ד, כג) שאפילו אדם שאינו הגון, אך חזק בביטחון בה' **כח הביטחון מגן עליו, ומתחסד עמו השי"ת** (קוני' נפוצות ישראל סוף ס' שם עולם לחפץ חיים / פ"ח), כי **כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא**

לו מחסה בעולם הזה ובעולם הבא (מנחות כט ע"ב), וכבר אמר הקב"ה: **הואיל ובי תליתם בטחונכם, אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו** (ילקוט'ש - ישעיה'/שפס).

[מרגלא בפומיה דשוחרי מוסר: הקב"ה אומר לבן אדם, 'אם אתה סומך רק עלי: אני יעזור לך! אם אתה סומך על עצמך או על אחרים: תסתדר לבד! או תחפש שהם יעזרו לך!].

ג) **הכנת האדם להמליך את הקב"ה על עצמו:** השם יתברך נתן לנו ברחמי חודש שלם - א-ו-ל! שנכין את עצמינו לחיזוק ההכרה במלכותו יתברך, והמלכתו מִקְדָּשׁ עלינו ועל כל הבריא, וכל חיזוק שהאדם מתעלה בו בחודש זה, הרי הוא מראה בעצמו "כי מלוכת ה' עלי" (שפתי חיים - מועדים א/עמוד קלה), עיקר ותכלית כל העבודה בחודש הקדוש הזה הוא: להגיע לפסגת ראש השנה "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם" (ראש השנה דף טז ע"א) ועל ידי החיזוק בתורה תפילה ומידות טובות שייך להשיג את שלימות המדריגה בחובת היום של מלכויות (שם עמוד קב) ~ **וזו ההרגשה שצריך לעטוף כל איש במשך ימים מתוקים אלו** בכל פעולה שהאדם מתחזק בו יאמר לעצמו: "בעילוי וזיכור זה אני ממליך את הקב"ה עלי כראוי!! ואין לתאר שמחת עידון הנפש ורב תענוגה ברגעים מתוקים ונעלים אלו שהאדם מתגבר ומתעלה טפח וטפחיים מעל עצמו ומתעדר באהבת השם וביראתו שהיא חמדת שעשועי האדם ויוצרו עלי חלד.

ד) **"תעניות":** יוכבר פשוט בכל תפוצות עם קדוש וכו' ולעורר לבבם בחודש זה וכו' ולהתענות תענית נדבה (לשון יסוד ושורש העבודה שער י" פ"א), ואמרו חז"ל: כל המתענה נקרא קדוש, (תענית דף י"א), אשרי מי שיוכל להתענות על חטאותיו, ורבו סגולות התענית, שעל ידי זה בא לידי ענווה, ואינו בא לידי נסיון ומונע מעצמו יסורין, ורבו פארותיו בעליונים (ציפורן שמיר סי' י"א), **הלכה למעשה:** מי שעל ידי התענית יתרפה ממלאכת שמים **אסור לו להתענות**, ואם מתענה נקרא חוטא, **ומלמדי תינוקות** פשוט שאסור להם להתענות שממעטים מלאכת שמים וגוזלים את הבריות (שו"ע - תקע"א/א, ח"י אדם - קלב/

מה).

~ **תענית הראב"ד:** אם באמצע אכילתו בעוד שהוא מתאוה לאכול מושך ידו ממנו הרי זה נחשב לסיגוף ומתכפרים עוונותיו (משנ"ב - תקע"א/ב בשם ספרי המוסר), ונחשב לו כאילו התענה יום שלם (יסוד"ע שם פ"ד).

~ **תענית דבור:** טוב יותר שיקבל עליו תענית מן הדיבור ממה שיקבל עליו תענית מן האכילה כי ממנו לא יהיה לו נזק בגופו ולא בנשמתו, ולא יחלש על ידי זה, וכעין זה כתב הגר"א באגרתו **שצריך האדם לייסר עצמו לא בתענית וסיגופים**

כי אם ברסן פיו בתאוותיו וזהו התשובה (לשון משנ"ב - תקעא/ב), ורבים וכן שלימים נוהגים שמקבלים על עצמם מראש חודש אלול שלא ידברו שום שיחת חולין ואשרי חלקם, **כי אין כל דבר בעולם לטהרת הנפש כמו בלימת פיו משיחה בטילה** (יחושה"ע - שם פ"ד).

ובדורנו החלוש יתכן שהנהגה כזאת יכולה לבוא על חשבון הזולת, ועכ"פ אשרי מי שעושה כן בשעת סדרי הלימוד או בשעות התפילה.

סיגופים: גם שמעתי שמקבלים עליהם מראש חודש אלול שלא יחכו אף אם יקצו אותם הכינים והפרעושים מאוד, ויסבלו היסורים ויקבלו באהבה למען שמו הגדול לכפרת עוונותיהם שהכעיסו בהם להשי"ת ויתעלה, ודבר זה סיגוף גדול ועצום מאוד (יסוד ושוש העבודה שער י"פ"ד), **ומיותר להוסיף**, כי גם מי שנעקץ מזולתו בפגעו בו וסובל עלבונו ומעביר על מידותיו אין לך סיגוף גדול מזה ורב סגולתו ליום הדין וכמשנ"ת (ר' לעיל פרק זה חלק [ב] סעיף ג עיי"ש גודל יקרת המעביר על מידותיו לזכות בו בדיון).

פרק ח'

רוממות ימי הסליחות הקדושים

ערב יום ראשון דסליחות:

[א] **קבלת תענית:** (א) מי שאינו רגיל להתענות מחר ביום א' דסליחות, ורוצה להתענות בשנה זו, צריך לקבל התענית היום בתפילת המנחה (משנ"ב - תקס"ב/ט), **וכשחל בשבת:** יקבל התענית במנחה של שבת, אך לא יאמר את הבקשות שבנוסח קבלת התענית [יפסיק קודם בקשת 'זיהי רצון מלפניך' וכו']. (עי' סידור יעב"א, ומשנ"ב - תקס"ד/יב).

(ב) **מי שרגיל להתענות בכל שנה ביום זה:** אינו צריך לקבל התענית (ש"ע ומשנ"ב שם).

[ב] **עבודת היום:** החכם עיניו בראשו. ונוטל סדר הסליחות ללמוד את פירושי המילות, שכידוע שפיוטי הסליחות נכתבו ברמזים ובחרוזים, וכמה קשה לעמוד בפני המלך העליון כבער לא יידע וכסיל שלא מבין מה שמוציא מפיו. ובפרט כשעומדים לבקש סליחה ומחילה על שמרדו בו רח"ל (פשוט).

~ **ואף כשחל בשבת:** מותר ללמוד פירוש הסליחות בשבת, לצורך מוצאי מנוחה, כי ידעונו כבר מעכשיו בשבת ואין בזה מכין למוצ"ש (וכמש"כ השש"כ פכ"ח הערה קע"ח לענין מגילת

ג] **שליח ציבור:** אופן הכנתו להיות משרת בקודש ואמצעי בין הקהל לאבינו שבשמים, ר' לקמן (פרק יב סעיף ב' וראה עוד: פרק י' סעיף ה').

~ **כשחל יום א' דסליחות במוצש"ק:** אסור להכין ניוגון נוסח הסליחות בשבת בשביל שיהא בקי בזה במוצאי שבת (הגרח"ק שליט"א הו"ד בס' האלוהים קודש לה' פ"ג ס"ג, ופשוט דדווקא גבי ניוגון הנוסח שאין בזה משום דברי תורה, אבל הבנת פירושי המילות שבסליחות דחשיב לימוד מותר וכל"ל ס"ב).

יום ראשון דסליחות:

ד] **תענית:** הרבה נוהגים להתענות ביום זה (מג"א הובא במשנ"ב - תקפא/טו מט"א שם/לו) כדי לצער הגוף ולשוב בתשובה ולזכות לכפרת עוונות (משנ"ב - תקסב/טו).

~ **זמן התענית:** עד לאחר מנחה - שעה ורביע קודם הלילה (מט"א - שם/לו, לה), וחלושי מזג מתעניין עד אחר מנחה גדולה (שם ור' יסוד ושו"ש העבודה שהשיג ע"ז), ויש אומרים עד חצות היום [ולא יתפלל עננו במנחה] (שאילת יעבץ ח"ב/קמו, הובא באלף המגן - תקפא/עג).

~ **תפילת מנחה:** אם עדיין מתענה, אומר 'עננו' בברכת שמע קולנו, אבל השליח ציבור אינו אומר עננו בחזרת התפילה (משנ"ב - תקפא/טו).

~ **עבודת היום:** להרבות בתשובה ומעשים טובים. ואף מי שאינו מתענה צריך לחשב חשבון נפשו לשוב בתשובה [ראה ברכי יוסף - תקפא/ה, דעדיף להרבות בתשובה ומעשים טובים מלהתענות], וכל שכן מי שמתענה כבר ומצער גופו יראה שלא להפסיד את תכלית התענית שהוא לבוא לידי תשובה שלימה (וכנ"ל בריש אות זה).

ה] **הנהגת האדם בימים אלו (ימי הסליחות):** הנה "הימים שאומרים בהם סליחות המה בכלל ימים נוראים, וכל איש מעם ישראל, אפילו קל שבקלים מתעורר בצדק להחזיק ליבו בימי הסליחות:

~ (א) לילך לבית הכנסת ולומר **מזמורי תהילים יותר מכפי הרגלון** [לעיל פרק ד': סעיף ב'].

~ (ב) גם ענות נפשו **בכמה תעניות** [ר' לעיל פרק ד' חלק ג] אות ד].

~ (ג) ואיש כמתנת ידו **ליתן צדקה**.

~ (ד) וביחוד תלמידי חכמים מנדדים שינה מעיניהם, נערים וזקנים יחדיו **מעוררים ליבם הטהור בהתמדת הלימוד** לעמוד בבית ה' בלילות.

.... "שגם בעולמות העליונים התעוררות גדול בימים אלו"

~ (ה) לכן כל אדם יעורר ליבו הטהור בימים אלו יותר ויותר **בבכי ובתחנונים** יובל שי למורא.

~ (ו) ולפני ה' ישפוך שיחו זו - **תפילה בכוונה יתירה** מכל השנה.

~ (ז) גם **בברכת הנהנין וברכת ההודאה בכוונה יתירה**.

~ (ח) גם **למעט בתענוגי אכילה ושתייה** אם כי בכל השנה חייב אדם להתקדש במותר לו כל שכן בימים המקודשים והנוראים אלו.

~ (ט) גם להרבות **בטהרת טבילה בכל האפשרי - כי זה עיקר טהרת הנפש** וביחוד אם בלתי טהור הוא, יזהר לטבול בו ביום (עד כאן לשון יסוד ושורש העבודה שער י' ריש פרק ד').

ד' ימים קודם ראש השנה:

[ו] **ימי ביקור מומין**: "ועל כל פנים ד' ימים אלו הם ימי ביקור דומיא דקרבות, שמבקרים אותם ד' ימים מפני המומין כן על האדם לבקר את עצמו ויפשפש בחטאיו בארבעה ימים אלו. דבכל הקרבות נאמר 'והקרבתם' ובראש השנה נאמר 'ועשיתם' (במדבר כט-ב) **שיעשה האדם את עצמו קרבן בראש השנה**, (אליה רבא - תקפא/ח. ומשנ"ב - שם/ו) [ואף דבא"ר שם מבואר דהביקור נעשה ע"י התעניות שמתענים באלו הימים, מ"מ בדורינו שאנו חלושי כח ולא מתעניין, עכ"פ ודאי שהעיקר לא בטל, וצריך ביקור ופשפוש ע"י חשבון הנפש ותשובה כיאות].

פרק ט'

זמן בקשת סליחות והחייבים בה

[א] **ימי בקשת סליחות**: [א] מנהג בני אשכנז [כהרמ"א] שעומדין באשמורת של יום ראשון שלפני ראש השנה וְאֵם חל ראש השנה **ביום שני או שלישי** אז מתחילין יום ראשון שבוע שלפניו (רמ"א - תקפא/א), [ב] מנהג בני ספרד [כהמחבר] לומר סליחות ותחנונים מראש חודש אלול עד יום הכיפורים (שם).

[ב] **זמן אמירתה**: מצאנו בזה כמה זמנים וכדלהלן:

~ (א) **אשמורת הבוקר** הוא הזמן המובחר ביותר (ר' שו"ע ורמ"א שם), ועכשיו מתאחרין על הרוב עד התחלת עמוד השחר (מטה אפרים - שם"א), ~ **והטעם**: דסוף הלילה הקב"ה שט בעולם הזה והוא עת רצון (הג"מ הו"ד בבא"ט ומשנ"ב - שם/ס"א).

~ (ב) **חצות הלילה:** מנהג קדום לומר הסליחות מיד בחצות הלילה (ש"ת אגרות משה אור"ח ח"ב/קד), ולכן מי שקשה לו לקום באשמורת הבוקר יבקש סליחות בחצות הלילה (משמרת שלום ס"י מא/ד), שהוא עת רצון גדול מאוד עפ"י הזה"ק (שם, וראה מגן אברהם אור"ח ס"א ד/ד),

~ (ג) **קודם שחרית:** בהרבה מקומות נוהגים לומר הסליחות בעוד שכבר היום גדול, והיינו קודם שחרית (וכן המנהג בישיבות הק').

]- (ד) ישנו הוראת שעה מזהגרות משה הנ"ל לענין מקום שהיה פחד לילך שם בלילה. והתיר לומר להם הסליחות קודם חצות שלא יתבטלו מאמירתה בציבור. ובלא"ה כבר כתב המגן אברהם - (תקס"ה/ה) לאסרו בכל תוקף. וראה ברכי יוסף - שם/א דהוא מנהג רע ומר ישתקע ולא ייאמר (ישנם קצת קהלות חסידים שעושים כן על דעת רבם ופשיטא שאין ללמוד מכל זה על הכלל בלא הוראת היתר).

ג] **החייבים בסליחות:** אפילו מי שחשקה נפשו בתורה והוא מתמיד בלימודו מאוד, בעת הזאת ישתתף עם הציבור השופכים לב כמים לפני אבינו שבשמים מלך חפץ בחיים (מט"א - תקפ"א/א).

1) **נשים:** יש מקומות שנהגו הנשים לילך לביהכ"נ לבקש סליחות ונלמנהג זה גם המחמירות שלא לילך לבית הכנסת בזמן נידותן, מ"מ מיום א' דסליחות עד אחרי שמחת תורה מותרים לילך לביהכ"נ (רמ"א אור"ח ס"י פח/א, וראה מגן אברהם שם/ש) עיי"ש (מט"א - תקפ"א/ב).

3) **קטנים:** כל אחד לפי גדלו והבנתו (הגר"ק הו"ד בס' האלולים שם לה' - ז/ה), [ובאחרות רבינו (ח"ב עמוד קסו אות ט') ב' דהמנהג להעיר את הקטנים באלו הימים: א' דסליחות / ערב ראש השנה / יום שאומרים י"ג מידות - זכור ברית / ערב יום כיפור].

3) **אָבֵל:** [א] אם יכול לאסוף מנין בביתו לומר הסליחות ביישוב הדעת ובכוונת הלב עדיף (מט"א - שם/כב), **ויאמרו הסליחות** בלי תחנון ווידי (ש"ע - קלא/א), משום דאין להגביר מידת הדין בבית האבל.

[ב] אם אין לו מנין בביתו, אסור לו לצאת מביתו לומר סליחות בבית הכנסת, מלבד בערב ראש השנה שמרבים בסליחות (רמ"א - תקפ"א/א), **וכן** מותר להאבל להשאר בביהכ"נ עד לאחר תפילת שחרית (מט"א - שם/כב).

~ **תחנון בבית הכנסת כשהאבל שם:** אומרים, אך האבל עצמו אינו אומר (משנ"ב - קלא/ב).

~ **ואין להאבל לגשת להעמוד להיות חזן לסליחות בביהכ"נ,** משום דמידת הדין מתוחה עליו (מט"א - תקפ"א/כג).

4) **חתן** (בשבעת ימי המשתה): **אומר סליחות** (זה השולחן [להגר"ש דבליצקי שליט"א] ח"א על סימן קלא)

~ ולענין אם מקצרים הסליחות: [א] דעת הגרשז"א דמקצרין ומסיימין ב-"כי לה' אלוקינו הרחמים והסליחות" (הליכות שלמה מועדים ח"ב פ"א/ה), [ב] דעת החזו"א וכ"כ הגרשז"א שליט"א דאין מקצרין כלל ואומרים כל הסליחות (הובא בס' האלולים קודש לה' פ"י ס"א והאריך שם בטו"ד מספר זה השולחן הנ"ל עיי"ש).

ג] בעלי הברית (מוהל/סנהדק/אבי הבן ואימו): [א] אם התחילו לומר סליחות קודם עלות השחר, לכו"ע אומרים תחנון. [ב] אם התחילו לומר הסליחות לאחר עלות השחר נחלקו בזה הפוסקים: (א) דעת השבט הלוי (שו"ת ח"ד סי' נ"ד/ה) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ה/קעד) דאומרים תחנון [משום דתחנון של סליחות הם חלק מהסליחות], (ב) דעת הגרשז"א זצ"ל דאין אומרים (הליכות שלמה ח"ב פ"א/ה).

פרק י'

הכנה דרבה לסליחות

[א] השכמה לסליחות: מי שנוהג להשכים קום קודם אור היום לחלות ולחנן פני ה' באשמורת. מה טוב שיעשה השכמה להשכמה. לקום מבעוד מועד תחילת זמן הנקבע בביהכ"ג, כדי להספיק לומר ברכות השחר במתינות וביישוב הדעת כראוי.
[ב] ברכות השחר קודם סליחות: נאמרו בזה ב' דיעות להלכה וכ"א ינהג כדעת אבותיו ורבותיו:

[א] כשמשיכים לסליחות אע"פ שהוא קודם אור היום, [לאחר נקיון גופו בביה"כ] יטול ידיו כדן ויברך על נטילת ידים ויאשר יצר' ויסמך 'אלוקי נשמה' ויברך ברכות התורה ויאמר יברכך ה' וגו' ומשנה דאלו דברים וכו', (לוח לארץ ישראל שכן המנהג לברך ענט"י אשר יצר וברה"ת), ולאחר הסליחות כשעלה עמוד השחר יטול ידיו שנית כמו כל נטילת ידים שחרית, ולא יברך שנית ברכת ענט"י (מט"א תקפא/ב), וכן לא יברך שוב ברכת התורה ושאר ברכות שכבר אמרם (פשוט).

[ב] ויש נוהגים כשמשיכים לסליחות מברך רק ברכות התורה (וכמג"א - מו/טו בשם הלבוש הר"ד במשנ"ב - שם כז) כדי להסמך ברכת ענט"י ואשר יצר לתפילה (וכהח"י אדם ז/ו, וכן נהג הגר"א הובא במעשה

1 דבהאי גוונא אין הפסק בין הנטילה לברכה (ע"י משנ"ב סימן ו'יא) ושפיר מסמך ברכת התורה לאשר יצר (ע"י רמ"א סימן מו/ט ומשנ"ב - שם/כו), ור' עוד במעשה רב (אות ו) ובפרי מגדים (שם) דברכת אלוקי נשמה סמוכה לאשר יצר, וברכות התורה בלאו הכי צריך לומר קודם סליחות וכממשנ"ב סי' מו/כו, וכן כתב במטה אפרים - תקפא/ב, דמברכין ענט"י וברכות התורה קודם סליחות, והפוסט' במוסגר מרובע "לאחר נקיון גופו" לצאת ידי ספק דיעה ב' דלהלן.

רב אות ג), ולאחר הסליחות יבדוק עצמו לנקביו, או יטיל מים ויפשפש, ואז יטול ידיו כדין ויברך ענט"י ואשר יצר [ויאלוקי נשמה' (ר' ביאהגר"א סימן מו/ז)] וידלג על ברכות התורה שכבר אמרם קודם סליחות (הצעת המשנ"ב סימן ו' ס"ב יא עיי"ש שהביא ב' הדיעות, ובשעה"צ ס"י תקפא/ה ציין לכאן).

~ **שאר ברכות השחר:** יכול לומר קודם הסליחות, מלבד ברכת 'אשר נתן לשכוי בינה' שיש אומרים דלכתחילה יש להזהר שלא לברך אותה קודם שיאור היום אם לא שמע קול של תרנגול. - **ובדיעבד** יצא אפילו לא שמע קול תרנגול (משנ"ב - מו/לא).

~ **פרשת התמיד / קרבנות:** אין לומר קודם סליחות כי הם במקום הקרבנות, ואין הקרבנות אלא ביום (ע"פ שר"ע - שם/ג ומשנ"ב - שם/לב).

ג] **התבוננות כמה רגעים קודם שיוצא לביהכ"נ:** מה ראוי לאדם קודם צאתו לביהכ"נ להתבונן בדעתו בחשבו: אני הולך לבקש סליחה ומחילה מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ! ויאחזמו רעד כמה הכעיס את הקב"ה בהתרשלו מלעבוד כראוי. ועי"ז יתעורר לבו ונפשו לשוב אל ה' בכל לב.

[הגר"ש שבדרון זצ"ל ביאר נוסח הסליחה 'כדלים וכרשים **דפקנו** דלתך'. דלכאו' הלא דל ורש אינם "דופקים" על הדלת, אדרבה מתוך הכנעה ובושה **נוקשים** קלות על דלת הגביר לבקש תרומה? ותי' בדרך משל לעני שהסתבר ביער עבות וזה כמה ימים שלא בא אכל לפיו זולת עשבי היער רח"ל, והוא טרם עומד להתעלף ראה מרחוק קצה אור המורה על בית דירה מרוחקת. בשארית כוחותיו אור חלציו ודירה עצמו שעות ארוכות כשהוא נופל כמה פעמים בדרך. סוף סוף הגיע לבית, וריח של תבשילים מיוחדים נודפים למרחוק, ובנשימתו האחרונה בעט בדלת עד שנפתח מאליו, נכנס למטבח הוציא ממה שבא לידו והשיב נפשו טרם מת רח"ל. והנמשל ל"נשמתו של אדם שרח"ל ע"י החטאים הרבים שבמשך השנה, כמעט מועדת ליפול, והנה סוף סוף הגיע "שער הרחמים והסליחות", אנו אצים ורצים כדלים וכרשים... **דופקים** בכל הכח. טאטע... ראטווע! אבא תציל...!! (ספר קול דודי').]

ד] **הכוונה בשעה שמבקשים סליחות:** יזהר האדם בעת אמירת הסליחות לקבל בליבו תשובה גמורה, דהיינו חרטה על העבר וקבלה על העתיד (יסוד ושורש העבודה שער י"פ"ה).

[בעת אמירת הסליחות בשיבת ראדן, לפתע השתיק הס"ק בעל החפץ חיים את כל הציבור. הס הושלך בהיכל, ופתח החפץ חיים את פיו הקדוש ואמר: **מה מועיל אמירת סליחות? וכי לספר להקב"ה שחטאנו, הלא גלוי וידוע לפניו הכל?!** והסביר שהעיקר הוא **שנקבל על עצמנו שלא נשוב לכיסלה**, וכך עורר את כל הנמצאים שם לעשות תשובה]. (ס' מכתבי הח"ח - מבנו שם אות פ"ד).

[ה] **צורת אמירת הסליחות:** צריך לומר הסליחות בנחת ובמיתון ולא במרוצה (שערי תשובה - תקפ"א/א) אלא בהכנעה ובשברון לב (מט"א - שם/ג), ויאמר הסליחות בשפל קול התחינה. תחנונים ידבר רש, אות באות, תיבה בתיבה. ויתן לב אל הדברים שהוא אומר, ויעמיק בהן וימצא שכולם כגחלי אש, **וכבר צווחו קמאי** על אמירת הסליחות במהירות שההעדר טוב ממצאויות הרע, וכדי בזיון וקצף רח"ל. ועיקר הימים האלו נזכרים ונעשים והחי יתן אל ליבו (פלא יועץ - ערך סליחות).

[וישמע לאזניו מזה שמוציא מפיו בתחילת הסליחות שאומר: **'נחפשה דרכינו ונשובה אליך'** - ויחרד האיש וילפת בשומו על ליבו מה פעל ועשה בכל השנה, ובכל שנותיו מיום היותו בגלגול זה, ובגלגולים אחרים, ומה גרם פגם בנפשו ובכל העולמות, בחלאת טומאת זוהמת עוונותיו, ושבעוונותיו חרב בית המקדש ובוטל התמיד וכהנה רבות רעות גרמנו וזה צער השמים, וגדול שברנו עד מקום שאין יד שכלינו מגעת לדעת אחד מני אלף אלפים וכו'] (פלא יועץ שם).

[ו] **הורדת דמעות בעת בקשת הסליחות:** ומה טוב אם יוכל להוריד דמעות בעת אמירת הסליחות, כי שערי דמעות לא ננעלו, וחביבין הן דמעות של אדם לפני הבורא ית"ש יותר מכל התפילות (יסוד ושרש העבודה שער י' פ"ה) [ראה עוד בזה לעיל סוף פרק ו'].

[ז] **עמידה בשעת בקשת הסליחות:** טוב לעמוד בשעת בקשת הסליחות, ויש אומרים 'זכור רחמיך' בשיבה, ועומדים לשמע קולנו ~ **ומי שקשה לו לעמוד** יעמוד עכ"פ באלו המקומות: (1) כשאומרים א-ל מלך... וי"ג מידות, (2) באמירת הווידויים (מטה

אפרים - תקפ"א/יח).

פרק יא

דיני אמירת י"ג מידות / וידוי

והמסתעף בסדר הסליחות

כוחו העצום של אמירת י"ג מידות: כל עיקרם של הסליחות שאנו אומרים, הוא הי"ג מידות של רחמים, הווידוי והסליחה הם רק הכנה ליום הדין, אבל העיקר הוא הי"ג מידות של רחמים (שיחות הגר"ש פינקוס - ימ"ג עמוד רלב).

[הבה נתבונן: הלא אין לנו שמץ של השגה בדור דיעה, דור שראו את ה' פנים בפנים, שבמעמד נורא הוד קבלו את התורה הק'. ראו ניסים עצומים במצרים ועל הים. ככל שננסה לתאר הלא אין לזה סוף. ורח"ל גברו הערב רב והחטיאו בעגל. פחד ואימה לחשוב מאיזה איגרא רמא לאיזה בירא עמיקתא צנחו רח"ל. וכמתבקש בדרך השכל. "גזירת כליון כליל". וכבר יצא הגזירה כמבואר בחז"ל (פרד"א פמ"ו). וברגע האחרון השתמש משה עם הסוד הנורא ביותר... י"ג מידות של רחמים... ואמרו חז"ל (ר"ה יז:) ש-נתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה למשה סדר תפילה [והיינו אותם י"ג מידות של רחמים] באמרו: משה! משה! **"כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם"**. איזה מתנה עצומה, – **כל זמן** – גם בתשע"ה, תשע"ו, תשע"ז עד ביאת משיח, (הלואי בתוך הזמן הכליל) בכל מצב שהוא יש לכם מפתח עצום ונורא של סדר תפילה נוראה זו, **"ואני מוחל להם"** מי עומד מאחורי הבטחה נוראה זו? **אבינו שבשמים!!** כמה כח רב לאין ערוך יש בסגולת הי"ג מידות – סליחה ומחילה על חטא נורא שכזה בדור עליון שכזה. ונמשך גם לדורינו הפחות שבפחותים דור עני שבעקבתא דמשיחא, ללמודינו שכל יהודי באשר הוא, אפילו כשהוא שקוע בתהום הנשיה בחטא יכול לקבל כפרה ומחילה ע"י כוח זה של י"ג מידות! מבדיל!]

פרטי דיני י"ג מידות:

א [חובת הכוונה: אסור להזכיר י"ג מידות שלא בכוונה (ברכי יוסף - תקפא/ה), ועל כן חובה לשנן היטב ביאור הי"ג מידות או שלכל הפחות יעמיד לפניו דף מפורש ומבואר כוונת כל מידה ומידה.

~ **בדיעבד מי שאינו יודע לכון פירוש הי"ג מידות:** יאמר לכל הפחות באימה! ביראה! ברעדה! (לקט יושר עמוד 119). [ועיי"ש שסיים דראי' לזה ממה שהקב"ה התעטף בטליתו (ר"ה יז:), וכוונתו דעיטוף הראש בטלית מורה על הכנעה ויראה. עי' בית יוסף (א"ח סימן ח') ובמשנ"ב שם סק"ד].

ב [אמירתה בקול רם: יש לומר את הי"ג מידות בקול רם יותר משאר סליחות (לוח לא"י יום א' דר"ה). [נראה בפרקי דר"ה (פמ"ו) בזה"ל: התחיל משה **צועק בקול גדול, ואמר ה' ה' א-ל רחום וחנון וגו'.**

ג [דקדוק התיבות והפסוקים: יש להזהר בשעת אמירה לפסוקים נכונים וכדלהלן:

א) כשאומרים "ויקרא בשם ה'" יש להפסיק בין **בְּשֵׁם** ובין ה' (אבודרהם - תפילת תענית ד"ה כתב ר"נ הובא במשנ"ב - תקפ"א/ד), **והטעם:** כי בפסוק הוא בטעם 'טיפחא' המורה על הפסק רוב ההמון טועים בזה (אבודרהם - שם).

(ב) כשמתחילים לומר הי"ג מידות, יש להפסיק מעט בין ה' - ה' (כף החיים קלא/כ בשם אחרונים) וכל מי שלא הפסיק עתיד ליתן את הדין (רבינו בחיי - שמות, לד/ו).

(ג) יש לומר את כל הי"ג מידות בבית אחת, עד לאחר 'וסלחת', מפני שיש אומרים שהכל מדה אחת (אלה רבא - תקפא/ט), [ואין זה סתירה להנ"ל (אות ב) להפסיק מעט בין ה'-ה', דאפשר לקיים שניהם ע"י כוונה פשוטה תוך ריכוז המחשבה והדיבור כראוי].

(ד) **הפסוקים המובאים לאחר י"ג מידות:** אין לדלגם, ויש לומר הפסוקים בנחת ולא במרוצה (ספר חסידים אות רנו), כי עיקר הסליחה נתקן על הפסוקים שמקודם, ומה בצע לעשות את הסליחות שתקנו חכמים עיקר, והפסוקים שנאמרו ברוח הקודש טפל (שם, הובא במחצית השקל סי' סח ד"ה האר"י).

(ה) **קודם שמתחילים לומר את הסליחה:** אומרים 'אלוקינו ואלוקי אבותינו', חוץ מסליחה המתחלת בשם אחד משמותיו של הקב"ה (משנ"ב - תקפא/ד).

בקשת ואמירת וידוי:

[ו] **עיקר הוידוי** הוא מן '**אבל אנחנו ואבותינו חטאנו, אשמנו בגדנו וכו'** (מטה אפרים - תרו/יא)

~ [באמירת '**אנחנו ואבותינו**' יכוין על מה שחטא בגלגול זה ובגלגול קודם - הנקרא '**אב**', וכוונה זו צריכה יותר למי שאבותיו היו צדיקים (רוח חיים אות ו' הובא בכף החיים סי' קלא/טו)].

[ז] **אופן אמירת הוידוי והכוונה בה:** צריך לומר הוידוי בנחת ובשלוה, ובלב נשבר ונדכה, ולשהות בין תיבה לתיבה, בידעו לפני מי מתוודה, דאם יאמר אותו במרוצה ובלתי הבנה, הרי זה בא לתקן ונמצא מקלקל, כי הוא בא להתודות, ולבקש כפרה מלפני מלך א-ל רם ונשא, ואיך אליו ישא פניו, אם לא יאמר אותו כמו עני ודכא וברוח נמוכה (כף החיים - שם/יז).

~ [כשהיו הציבור אומרים אשמנו וכו' במרוצה, לא די' אומר הגרש"ז אויערבאך וצ"ל **אלא: חטאתי עוונתי פשעתי** דסגי בכך לקיים עיקר מצות וידוי מדאורייתא (הלכות שלמה - תפילה ח"א פ"א ס"ג, ע"י בשו"ע או"ח סי' תרו ס"ב ובמשכ"ב - שם/ה)].

[ח] **עמידה ושחיה בעת אמירתה:** צריך להתודות מעומד (שו"ע - תרו/ג) דהכי הוי דרך הכנעה טפי ומתודה בלב שלם, ~ **וטוב שישחה** כמו במודים, ולא יסמוך על שום דבר (שלה"ק הובא במג"א - תרו/ד. הובא במשכ"ב - שם/ו), **והטעם:** דבשעת וידוי על חטאיו הבאים מכח נחש יכרע כנחש ויתקן דומיא שקלקל (שלה"ק מס' יומא ד"ה סדר הוידוי הובא במחצית השקל על אתר).

~ **מי שכבד לו לשחות** יש להקל ודי שיכוף מעט את ראשו (שער הציון - שם/ו).

ט] **סדר וידוי:** מתחילים 'אלוקינו ואלוקי אבותינו תבוא לפניך וכו'. ויכוין מאוד באמירת: **'ואתה צדיק על כל הבא עלינו'** כשמקבל במחשבתו בלב שלם בזה הלשון: **"אני מקבל עלי גזירת הדין, ואין לי שום טרונא על מה שגזר הקב"ה עלי בצדק ובאמת בגלל שהרשעתי, וברב טובו מטהרני מעוונותי על ידי זה"** (נע"פ אלף המגן על המט"א - תרו/ה).

~ **אופן הכוונה:** סדר נוסח הוידוי על פי אותיות אל"ף בי"ת [לטהר כ"ב אותיות התורה שנפגמו בעוונותינו], ומי שיודע בעצמו שחטא חטא פרטי, כיון שהוא אומר וידוי בלחש, נכון לפרט החטא, ויתודה עליו במרירות הלב ובדמעות שליש, ואם החטא הוא א' מהחטאים המפורשים בוידוי, כשמגיע למקום הזה, יתמרמר עליו ביותר ובלחש (מט"א - תרו/ח).

[א] **אומרים הוידוי פעם אחת** (מעשה רב / אות רב, וכ"כ באלף המגן - תקפ"א/לו בשם האר"י), **ויש אומרים** דמכל מקום טוב לומר 'או"א אנא תבוא' וכו' ג' פעמים (שבט הלוי הו"ד בקובץ מבית לוי (תשרי) עמוד י"ג הערה ג'), **ויש אומרים** דיש לומר את הפיוט בין הוידויים 'לעינינו עשקו' וכו' (הגרשי"א הובא באשרי האיש פי"ג סי"ח).

[ב] **יש אומרים הוידוי ג' פעמים** (ראה מטה אפרים - תקפ"א/יח, משנ"ב תר"ב/ו) **שהוא כנגד מה שחטאו במחשבה בדיבור ובמעשה** (אלף המגן - תקפ"א/לו).

[ב] **אופן אמירת 'עננו':** מה שנהגו קצת לומר 'עננו ה' עננו' במרוצה ובמהירות גדול, יש לבטל מנהגם (ברכי יוסף - תקפ"א/ד), וכבר הזהירו ד"טוב לומר מעט סליחות בכוונה מהרבה במרוצה (ראה משנ"ב - תרכ"ב/ג).

[ד] **הבקשות הנאמרות בלשון ארמית כגון 'מחי ומסי וכיוצ"ב:** צריך לאמרם בציבור (אליה רבא - תקפ"א/ט, הובא במט"א - שם/כא, ומשנ"ב שם/ד), **לפי שאין המלאכים מבינים לשון ארמית, ורק בכח הציבור מתקבל תפילה זו** (ראה אליה רבא - שם).

~ **לא הספיק לאמרו עם הציבור:** (א) אם הציבור עדיין לא גמרו כל הסליחות: מותר לומר הבקשה אף שאינו אומר עם הציבור ממש (ר' ב"ר אישי ישראל, בשו"ת שבסוה"ס אות קיט, וע"ע בהליכות שלמה (תשרי) פ"א ס"ד דביעין לכל הפחות ו' מהמתפללים שאומרים הבקשה הני"ל). **(ב) אם כבר גמרו לומר הציבור לומר סליחות:** צריך עיון. [דיתכן להתיר אם עדיין נשאר מניין אנשים האומרים סליחות (ראה חידושי חתם סופר למס' שבת דף יב ע"ב ד"ה שאין, דכל שיש ציבור המתפללין אף שלא מעיניו מותר להתפלל בלשון ארמית דשפיר ליכא גזירא שלא תשתכח לשון הקודש עיי"ש)].

פרק יב

דיני שליח הציבור (סליחות)

א] בחירת הש"ץ: ידקדקו אחר השליח ציבור היותר הגון והיותר גדול בתורה ובמעשים טובים וכו' מיהו כל ישראל כשרים רק שיהיה מרוצה לקהל (רמ"א - תקפא/ו).

ועיי"ש עוד פרטי דינים בזה ואכמ"ל.

ב] אחריות הש"ץ: יזכור שהוא שליח של ציבור. והרי הוא ככהן העומד לכפר על העם וצריך להזהר יותר מכל קהל ישראל שלא יפגום פיו בשום דיבור של איסור, לבל יקרב לשרת בכלי טמא ומלוכלך. וגם ירהר בתשובה קודם תפילתו, ואל ירוץ בתפילתו ולא ישמע לקול מלחשים הרצים יצאו דוחפים אותו שירוץ, לא ישמע ולא יאבה להם כי הוא חטא רבים נשא ולא יאריך להיות מתון מתון ולא יקצר אלא אמצעי שלם (פלא יועץ - ערך שליח ציבור).

ג] לבישת הטלית: הש"ץ צריך להתעטף גם ראשו בטלית (לבוש הובא במשנ"ב - תקפא/ו), **והטעם:** (א) מפני כבוד הציבור (לבוש שם), (ב) לפי שאין אומרים י"ג מידות של רחמים בלא עטיפה [כאמרם ז"ל: מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה למשה סדר בקשת מחילה ע"י אמירת י"ג מידות] (לבוש - שם).

~ **כשאומרים סליחות בחצות הלילה:** מותר לש"ץ להתעטף בטלית של בית הכנסת [ראין חשש שמא יבוא זמן ציצית וישכח להתעטף] (הליכות שלמה [מועדים] ח"ב פ"א דבר ההלכה אות ב').
~ **כשאומרים סליחות סמוך לזמן ציצית:** יקח טלית שאולה מחברו. ויתכוין שלא לקנותו ויתעטף בלא ברכה (ע"פ משנ"ב סי' י"ד/יא, וסימן תקפ"א/א).

~ **כשאומרים סליחות ביום:** יתעטף הש"ץ בטליתו ויברך קודם שמתעטף (פשוט).
ד] פרטי דינים על סדר הסליחות: לאחר שנתעטף הש"ץ בטלית יפתח פיו בהתעוררות הנפש ובהמיית הלב ואומר: אשרי, חצי קדיש. ומתחיל לומר הסליחות ילך ה' הצדקה וכו' וכו'.

~ **כשמגיע ל-הנשמה לך:** מתחיל בקום רם ויתן קולו בבכי לעורר לב העם (מס"א - תקפ"א/ח).

~ **כשגומרים הפזמונים:** אומרים 'זכור רחמיך וכו' (שם).
~ **כשמגיע ל-שמע קולנו:** פותחין הארון (כנהוג) ומתחיל הש"ץ בקול רם, והציבור עונים אחריו פסוק אחר פסוק עד - 'ככלות כוחנו אל תעזבנו' (שם).

סדר תפילת הדרך

יְהִי רָצוֹן מִלְפָּנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתוּ לִיכְנוּ
לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגְיַעֲנוּ
לְמַחֲזוֹ תַּפְצְנוּ לְחַיִּים וְלִשְׁמֹחָה וְלִשְׁלוֹם, (אם דעתו לחזור מיד
אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם) וְתַצִּילֵנוּ מִכָּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב,
וּמִכָּל מִינֵי פְרַעְנִיּוֹת הַמַּתְרַגְּשׁוֹת לְבּוֹא לְעוֹלָם וְתַשְׁלַח
בְּרָכָה בְּמַעֲשֶׂה יְדֵינוּ וְתַתֵּנּוּ לְחַן וְלַחֲסֵד וְלִרְחֻמִּים
בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רְאִינּוֹ, וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ, כִּי אֵל
שׁוֹמֵעַ תַּפִּלָּה וְתַחֲנוּן אַתָּה: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, שׁוֹמֵעַ
תַּפִּלָּה:

ואומר ג' פ. וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדָרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מְלֹאכֵי אֱלֹהִים:
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב פֶּאֶשֶׁר רָאִים מַחֲנֶה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם
הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנֵם:

ואומר ג' פעמים. לִישׁוּעָתֶךָ יְהוָה, קְוִיָּתִי יְהוָה
לִישׁוּעָתֶךָ, יְהוָה לִישׁוּעָתֶךָ קְוִיָּתִי:

יהודי יקר! באם הנך חפץ לזכות ליטול חלק באלפי זכויות של חיזוק
בכלל ישראל, בהפצת קונטרס זה באזור מגוריך,

וכן לתרומות והנצחות לעילוי נשמה להצלחה וכו', וכן להערות והארות, וכן
לקבלת העלון במייל:

אנא שלחו הודעה בדוא"ל 840453@gmail.com

דרושים מפיצים בכל חלקי הארץ ובחוץ לארץ!